

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ТА ГАЛУЗЕЙ

УДК 339.976.2:338.34.055.2:658.5.012.2:005.334

JEL Classification: Q13, G32

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.12\(45\).92-103](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.12(45).92-103)

Р.І. Жовновач, проф., д-р екон. наук

Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

О.В. Шаталов, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

В.А. Рябка, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

*ДВНЗ “Приазовський державний технічний університет”, м. Дніпро, Україна***Оновлення концепції розвитку аграрних підприємств ЄС за природоохоронними стратегіями (досвід Німеччини)**

У статті досліджується досвід Німеччини у напрямі оновлення концепції формування доходів виробників аграрної продукції як практики комбінування сучасних екологічних вимог з традиційними економічними стимулами. Поступовий перехід від інтенсивного виробництва до сталого сільського господарства у цьому випадку знаменується інтеграцією екологічних принципів у процеси виробництва та розробкою механізмів компенсації агровиробникам екологічно дружніх практик. Метою публікації є комплексне дослідження пропозицій щодо оновлення механізмів та інструментів формування доходів фермерів в умовах екологічної трансформації аграрного сектора країни. Аналізуються діючі схеми підтримки аграріїв у процесі впровадження ними практик, що мінімізують негативний вплив сільського господарства на довкілля і сприяють переходу до більш стійких моделей виробництва. Реалізується дослідницький проєкт оцінювання впливу стратегії Green Deal на фінансову стабільність німецьких виробників аграрної продукції, комплексного аналізу політики загальнонаціональної, земельної та громадської підтримки, доступних різновидів субсидій, дотацій та екологічних стимулів.

Стверджується, що спрямовані на забезпечення сталих джерел доходу для реально господарюючих фермерів, одночасно такі, що містять відповіді на виклики та потенційні можливості адаптування господарств первинної ланки до нових екологічних стандартів, запроваджені природоохоронні стратегії слугують основою для формування рекомендацій щодо шляхів інтегрування ефективних елементів європейської ініціативи до системи регулювання доходів з метою підвищення конкурентоспроможності аграріїв України. Зважаючи на ту обставину, що використання ефективних пілотних практик Німеччини має перспективи суттєвого підвищення рівня стійкості вітчизняного фермерського господарювання до кліматичних змін, визначаються рамкові обмеження щодо використання природоохоронного підходу, який у ідеалі повинен одночасно забезпечувати постійні робочі місця в галузі та зберігати екологічну основу аграрного виробництва, відповідати очікуванням споживачів щодо сталого та здорового ведення господарства. Формуються вимоги до нової парадигми управління процесами формування громадських благ в рамках комбінованої природоохоронної аграрної політики, що спрямовується на виробництво екологічно чистої продукції і отримання належного доходу, незважаючи на сталу та жорстку раціональну конкуренцію

доходи від сільськогосподарського виробництва, природоохоронні стратегії, “зелений курс”, спільна аграрна політика Європейського Союзу

Постановка проблеми. Європейський досвід оновлення концепції розвитку аграрних підприємств сьогодні базується на стратегіях, що поєднують сучасні екологічні вимоги з традиційними економічними стимулами. За своєю суттю він відображає поступовий перехід від інтенсивного виробництва до сталого сільського господарства. Основними аспектами такого переходу є інтеграція екологічних принципів у процеси виробництва та розробка механізмів компенсації агровиробникам за екологічно дружні практики. Основними механізмами, які сприяють цьому, є програми екологічних схем (eco-schemes) в рамках Спільної аграрної політики (CAP) ЄС. Ці схеми надають підтримку аграріям за впровадження практик, що мінімізують негативний вплив сільського господарства на довкілля і сприяють переходу до більш стійких моделей виробництва. При цьому фермери отримують фінансові заохочення за

збереження природних ресурсів, таких як ґрунт, вода та біорізноманіття. Основними підходами та практиками при цьому є:

1. Агророзвиток на основі екосистемних послуг. Європейський Союз активно підтримує концепцію оплати за екосистемні послуги (PES). Це передбачає фінансову компенсацію виробникам за заходи, що спрямовані на захист природи, наприклад, відновлення біорізноманіття, захист водних ресурсів або мінімізацію викидів вуглецю. Так, фермери в Італії та Іспанії можуть отримувати державну компенсацію за збереження традиційних ландшафтів, підтримання природних луків або збереження видів тварин, що перебувають під загрозою.

2. Спільна аграрна політика ЄС (CAP). Оновлена Спільна аграрна політика ЄС (CAP) 2023-2027 років робить особливий акцент на інноваціях та екологічній стійкості. Прямі виплати фермерам тепер враховують екологічні умови, що мають назву "екосхем" і вимагають від них впровадження заходів, спрямованих на охорону природи, а саме, захист ґрунтів, відновлення водних ресурсів, скорочення викидів парникових газів.

3. Інноваційні методи фінансування передбачають, що у деяких країнах ЄС впроваджуються нові фінансові інструменти – "зелені облігації" або інвестиційні програми для підтримки переходу фермерів до стійких аграрних практик, що допомагає збільшити прибутки виробників аграрної продукції, які впроваджують екологічно дружні інновації, наприклад, біогазові установки або системи збереження води.

4. Кліматично адаптовані практики активно впроваджують такі країни, як Німеччина та Франція, тим самим стимулюють фермерів до зниження використання пестицидів та хімічних добрив. Стратегії передбачають компенсації за органічне землеробство, зниження інтенсивності тваринництва, ротацію культур, яка сприяє збереженню біорізноманіття.

5. Впровадження нових технологій відіграє важливу роль у формуванні доходів аграріїв за новими екологічними стандартами. Такі країни, як Нідерланди, є лідерами у використанні точного землеробства та агродронів, що дозволяє скоротити витрати на ресурси та покращити якість землекористування.

6. Система прямих продажів та розвиток локальних ринків заохочують фермерів до розвитку коротких ланцюгів постачання (наприклад, продаж продуктів безпосередньо споживачам). Це дозволяє зосередити більше прибутку у фермерів і водночас сприяє популяризації екологічно чистих продуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із офіційних документальних свідчень підтримки методів агроєкології, органічного землеробства, точного землеробства та карбонового фермерства є Спільна аграрна політика (CAP) Європейського союзу [6]. CAP передбачає, що 25% прямих виплат фермерам з 2023 до 2027 років мають бути спрямовані на екосхеми, що підкреслює пріоритетність екологічно дружніх підходів в аграрній політиці ЄС. Цей підхід також підтримує досягнення цілей Європейського Зеленого курсу ("Green Deal") [10], стратегії "Farm to Fork" [14], "Biodiversity strategy for 2030" [12], включаючи зниження викидів парникових газів і поліпшення стійкості сільського господарства до кліматичних змін. Фокус також робиться на збалансованому розподілі доходів між аграріями з метою справедливішого розподілу фінансової підтримки (EU competences in the field of climate action), що сприяє стійкому розвитку сільських регіонів і захисту природи [9]. Дослідження свідчать про позитивний вплив таких політик на розвиток сталого сільського господарства, хоча зберігаються регіональні відмінності у рівні виконання цих завдань. Частина українських науковців також активно включається у процеси дослідження проблем інтеграції вітчизняного сільськогосподарського виробництва до європейського аграрного ринку. Хоча одноосібні та колективні праці Андрієнка М. [1],

Вовчака О. [18], Лупенка Ю. [3], Шпикуляка О. [5], окремі рекомендаційні публікації [4], які зосереджують свої дослідницькі інтереси на галузевих технічних та технологічних проблемах євроінтеграції, лише дотично стосуються питань акцептації концептуальних підходів до формування доходів виробників агропромислової продукції у вітчизняній практиці, розроблені їхніми авторами пропозиції представляють науковий та прикладний інтерес з точки зору предмету публікації та поставленого завдання. Поряд з цим, окремим напрямом досліджень визначається напрацювання пропозицій щодо посилення психологічних, організаційних та економічних засад подальшого успішного запровадження європейської політики з огляду на результати SWOT-аналізу сфери [7], подолання доступними засобами (S, O) зафіксованих там слабких сторін (W) та загроз (T).

Окремими дослідниками, місцевими практиками, а також представниками загальноєвропейських установ, що здійснюють регулювання у сфері екологізації сільського господарства, визнається, що нині у Німеччині, як і в інших країнах Європейського Союзу, фіксується кілька важливих невирішених проблем, які перешкоджають сталому розвитку аграрних підприємств в рамках природоохоронних стратегій. Аграрні підприємства часто зіштовхуються з конфліктами щодо балансу між виробничими цілями та вимогами природоохоронних стратегій. Залишаються актуальними проблеми ерозії ґрунтів, забруднення води та водосховищ пестицидами і нітратами. В Німеччині аграрії часто стикаються з фінансовими труднощами при впровадженні нових екологічних технологій. Доступ до системи субсидій для підтримки природоохоронних практик у сільському господарстві Німеччини (зокрема, через спільну сільськогосподарську політику ЄС) не завжди є рівним для всіх фермерів. Прогрес, що пов'язаний із збереженням природних екосистем країни, не усуває у повній мірі постійної загрози знищення природних середовищ через інтенсифікацію сільського господарства та урбанізацію. Питання збереження біорізноманіття, зокрема через невизначеність політичних рішень загальноєвропейського рівня, нестійке використання землі та недостатню інфраструктуру для збереження диких видів, ще довго залишатиметься актуальним. Ці проблеми потребують комплексного підходу для їх вирішення, що включає потужну фінансову підтримку, застосування більш гнучких механізмів регулювання, їх максимальне адаптування до реальних потреб та можливостей локальних аграрних підприємств.

Постановка завдання. Метою публікації є комплексне дослідження пропозицій щодо оновлення механізмів розвитку аграрних підприємств в умовах екологічної трансформації аграрного сектора Німеччини як впливового гравця аграрного ринку ЄС.

Виклад основного матеріалу. Високий рівень централізованого регулювання доходів виробників аграрної продукції Німеччини не лише дозволяє менеджерам державного, земельного та місцевого рівня інтенсивно втручатись у секторальні процеси, але і змушує приналежних до напряму діяльності науковців постійно оновлювати підходи до її вирішення. Підставами для мотивованого втручання є останні дослідження щодо факторів негативного впливу сільського господарювання на оточуюче середовище і показники поточного рівня ефективності адміністративного впливу на діяльність фермерських господарств щодо охорони природи (табл. 1).

Узагальнюючи, зазначимо – значний сумарний негативний вплив на природне середовище та екологічний стан довкілля спричиняють:

1. Ерозія як наслідок інтенсивного використання земель для вирощування монокультур та сільськогосподарських практик, які ігнорують сівозміну, що спричиняє втрату ключового для рослинного покриву родючого верхнього шару ґрунту.
2. Забруднення водних ресурсів азотними та фосфорними добривами, що має за наслідок евтрофікацію – надмірний ріст водоростей і погіршення якості води.

Таблиця 1 – Стан досягнення цілей адміністративного впливу на охорону природи Німеччини у сфері сільського господарства

Природний ресурс	Напрямок адміністративного впливу	Мета здійснення, значення цільових показників впливу	Статус досягнення мети
Ґрунти	Рівень забруднення шкідливими елементами	неперевищення критичних значень вмісту у ґрунтах свинцю (<i>Pb</i>), ртуті (<i>Hg</i>); небажаний надлишковий вміст поживних речовин та пов'язаного з цим марного/шкідливого росту рослин; небажане підкислення – зниження рівня <i>pH</i> під впливом зовнішніх/внутрішніх процесів	не досягнуто
	Ущільнення, механічні пошкодження ґрунту	критичні значення для кадмію (<i>Cd</i>) практично не перевищуються; граничні значення забруднення осаду стічних вод та застосування осаду стічних вод (за правилами утилізації органічних відходів) практично не перевищуються	НШДД*
	Ерозія	усунення проблеми (загальне формулювання наводиться у Законі про охорону ґрунтів – ЗОГ)	НЦЗ**
	Утримання рівня/збільшення вмісту гумусу	досягнення показника згідно класифікації ЗОГ за ступенем водоерозійної загрози (бажане значення – 0,5 т/га на рік, фактичне значення – 2 т/га на рік), подолання наслідків вимивання поживних речовин з верхнього шару ґрунту, виснаження природних ресурсів води	
Біологічне різноманіття	Біорізноманіття та якість ландшафту	загальне формулювання наводиться у ЗОГ	не досягнуто
	Індекс зникаючих видів FFH-Arten***	заборона спалювання стерні, збереження постійних сіножатей, запровадження сівозмін, вирощування покривних культур	
	Природоохоронний статус наявних в країні FFH-Lebensräume****	індекс (%) загальнонаціональних розмірів популяції репрезентативних видів птахів у основних середовищах існування та типах ландшафту, у т.ч. на землях сільськогосподарського призначення (субіндикатор)	
	Частка домашніх порід худоби, що знаходиться під загрозою зникнення	індекс (%) загальнонаціональних розмірів популяції для окремих видів птахів і тварин у основних середовищах існування та типах ландшафту	
Клімат	Парникові гази	індекс (%) щодо оцінювання природоохоронного статусу видів у середовищах існування, наведених у додатках II, IV, V Директиви	не досягнуто
Ландшафт	Вигляд ландшафту	відсоток порід худоби, що знаходиться під загрозою зникнення, спрямована на зменшення масштабів загрози	
Повітря	Забруднюючі речовини	зменшення викидів газів від заняття сільським господарством на 31-34 %	НЦЗ
		збереження різноманітності, унікальності та краси ландшафту	
Вода	Забруднюючі речовини	обмеження викидів діоксиду сірки, аміаку, неметанових летючих органічних сполук (<i>Non-Methane Volatile Organic Compounds</i>) та оксидів азоту; обмеження максимальних викидів аміаку	не досягнуто
		максимум 50 мг/літр питної води	
		зниження концентрації в точках накопичення	
		засоби захисту рослин: 0,1 мг/літр питної води для окремих речовин, 0,5 мг/літр для окремих речовин	
		немає цільового значення для забруднення води	
		граничні значення: забруднення осаду стічних вод важкими металами та іншими речовинами; застосування осадів стічних вод у приповерхневих ґрунтових водах під полями концентрація у 2 рази вище, ніж під лісами (мета – менше 10 мг/літр)	
Уран	зниження кількості активних інгредієнтів (зараз – 150) у навколишньому середовищі, переважно воді	НЦЗ	
	організувати системи заходів щодо моніторингу антибіотиків у ланцюгу "компанії виробники – аптечні заклади – фермери", обов'язкове звітування, починаючи з певного розміру популяції		

Примітки: НШДД* – на шляху до досягнення; НЦЗ** – немає цільового значення; FFH (Fauna-Flora-Habitat-Richtline) -Arten*** – різновиди середовищ існування у відповідності до Директиви держав-членів ЄС про збереження природних середовищ існування та диких тварин і рослин; FFH-Lebensräume – тип різновиду середовища існування (81 тип у Німеччині серед наведених у Директиві 231 типу)

Джерело: узагальнено авторами на основі [13]

Потрапляння до водойм хімічних речовин, які входять до складу пестицидів та гербіцидів, загрожують здоров'ю водних екосистем та біорізноманіттю.

3. Викиди парникових газів у процесі виробництва продукції тваринництва та використання техніки. Виробництво м'яса та молочних продуктів сприяє викидам парникового газу метану CH_4 . Гниття органічних матеріалів та обробка органічних відходів, енергозатратне сільське господарство, використанням техніки на викопному паливі підвищують рівні викидів вуглекислого газу CO_2 .

4. Вирубка лісів веде до зменшення площ лісових екосистем, втрати біорізноманіття та порушення природних водних циклів, сприяє негативним змінам клімату.

5. Втрати біорізноманіття, витіснення природних екосистем, зменшуючи різноманіття видів рослин, тварин, комах, птахів та інших видів, що залежні від природних екосистем.

6. Забруднення повітря аміаком та оксидами азоту під час обробки земель та внесення добрив спричиняє кислотні дощі та погіршує якість повітря.

7. Засолення ґрунтів внаслідок неправильного зрошування сільськогосподарських угідь або використання води з високим вмістом мінералів знижує їхню родючість та ускладнює подальше використання для вирощування культур.

8. Зміна гідрологічних циклів внаслідок впливу сільськогосподарських систем інтенсивного зрошування з пов'язаним виснаженням природних водних ресурсів, значним перевищенням їхнього природного поповнення.

Зафіксовані підсумки аналізу стану досягнень цілий адміністративного впливу на активність щодо природоохоронної діяльності у сфері сільського господарства Німеччини підтверджуються результатами проведеного SWOT-аналізу стану аграрної політики з позицій заходів захисту природи та навколишнього середовища [13].

За результатами аналізу зафіксовано слабкі сторони (Weaknesses) у означеному напрямі діяльності:

- домінування прагматичної доктрини отримання доходу ціною ігнорування існуючих проблем захисту природи та навколишнього середовища;
- завищені вимоги до можливості приймати участь у природоохоронній політиці;
- інституційна недоступність впливу на формування сфери аграрної політики для суб'єктів охорони довкілля та природи;
- орієнтація на інтенсифікацію та інспіровану нею продуктивність, нечіткі цілі, нерівний розподіл, побічні ефекти «хвильового поширення» на більш залежні країни;
- низька ефективність заходів, загроза надкомпенсації при вирішенні проблеми;
- недоліки регулятивного законодавства про охорону природи та навколишнє середовище (відсутність або неадекватність мінімальних вимог, процедур впровадження, неефективність механізмів контролю та санкцій);
- складні процеси прийняття рішень і складання програм агроекологічних та кліматичних заходів, складність механізмів забезпечення «орієнтації на результат», відсутність міжгалузевого підходу до комплексного управління ландшафтом та ресурсами, конкуренція за кошти, ризики в системі контролю та виділення коштів;
- неповнота баз даних, надлишковість адміністративних зусиль;
- повільні процеси навчання, високий поріг участі;
- брак ресурсів для успішного подолання системних ризиків (зоонозні інфекції, антибіотики) та нових викликів (клімат, вода, біорізноманіття).

Також ідентифіковано існуючі загрози (Threats) у вигляді:

- кризи державних бюджетів, загострення боротьби за розподіл фінансових коштів бюджету ЄС;
- негативних наслідків політики низьких процентних ставок (підвищення цін на землю, надмірний тиск на інтенсивні засоби підвищення врожайності землі) та аналогічних наслідків у законодавчій базі (часткова втрата можливостей запровадження галузевих стратегій охорони природи та навколишнього середовища);
- антропогенних змін агроєкосистем – погіршення клімату, втрати біорізноманіття, пошкодження ґрунту, появи інвазивних шкідників (комахи) тощо;
- усталення підходу «status quo» та політичної підтримки повернення до продуктивістської парадигми формування доходів аграріїв;
- підвищення рівня поляризації політичного клімату із можливою радикалізацією та більш конфронтаційними формами дій і протесту зі сторони зацікавлених суб'єктів;
- надмірної централізації інформаційної влади, потенційних зловживань Dig Data.

У намаганні забезпечити адекватну ідентифікованим слабкостям та існуючим загрозам практику природоохоронної діяльності сьогодні налаштовується багаторівневий механізм формування доходів виробників аграрної продукції Німеччини (табл. 2).

Таблиця 2 – Напрями, механізми та джерела фінансування очікуваних оновлень системи формування доходів фермерських господарств у сільському господарстві Німеччини

Елемент	Механізм	Фінансування	Мета
1	2	3	4
Основні заходи щодо захисту екології та охорони природи	Винагорода на основі нарахування балів за заходи з доданою вартістю для процесів збереження природи та навколишнього середовища незалежно від місця розташування; вибір зі списку заходів; мінімальна кількість балів для отримання бонусу	Повністю фінансується ЄС	Підвищення рівня захисту навколишнього середовища та клімату всіма компаніями
Винагорода за збереження ландшафту	Надбавка за площу на основі даних дистанційного зондування та VeKoS-Daten, класифікована відповідно до щільності та екологічної цінності структурних елементів		Захист існуючих, багатих, структурованих ландшафтів, збереження біологічного різноманіття
Бонус за управління	Премія, визначена на рівні поля в місцях, де використання землі зазвичай не покриває витрати через складні умови ведення господарства	Сума премії розподіляється залежно від ступеня складності господарювання у відповідному місці	Збереження різноманітного ландшафту в конкретних регіональних умовах
Екологічні та кліматичні програми	Винагородження ініціативних та добровільних заходів підприємства щодо охорони природи та навколишнього середовища	Співфінансування з боку ЄС та країн-учасниць	Цілеспрямоване покращення охорони природи, навколишнього середовища і клімату

1	2	3	4
Програма співробітництва сільського господарства та сфери захисту оточуючого середовища	Сприяння регіональному співробітництву, яка розробляє та впроваджує інтегроване природокористування ландшафтом та ресурсами; нагородження відбувається у конкурсному процесі	Спочатку на національному рівні, наприклад, як програма пілотних або демопроектів; пізніше, за необхідності, співфінансування з боку ЄС та країн-членів	Розвиток та інтеграція комплексного управління ландшафтами та ресурсами на регіональному рівні; сприяння налагодженню контактів, процесам навчання та співпраці між учасниками процесу
Інноваційна ініціатива для сталого розвитку ринків формування доданої вартості	На додаток до всього, комунікаційні компанії для споживачів; просування ланцюжків вартості, заснованих на стійкому виробництві; запровадження єдиної загальноєвропейської системи маркування	Національна програма або частина спільного проекту (GAK*)	Покращення базових умов для бізнес-моделі, що базується на сталому розвитку
Упорядкування мінімальних правових стандартів	операціоналізація нечітких правових термінів, встановлення обов'язкових цільових значень, ефективний контроль, ефективні санкції у разі порушення	Як частина звичайного фінансування процесу управління федеральним урядом або громадою	Послідовне впровадження принципу “забруднювач платить”, усунення недоліків впровадження
Флангові заходи	Інвестиції у цифрову інфраструктуру	GAK	Полегшення моніторингу
	Практичні дії, орієнтовані на суспільні інтереси, фінансування державою досліджень, покращення передачі знань; консалтинг, навчання та підвищення кваліфікації, підтримка корпоративних інвестицій та інновацій	Федеральна земля, громада, GAK	Покращення процесу передавання знань
Скоординоване впровадження сільськогосподарської, екологічної та природоохоронної політики	Лідерування за предметною близькістю; процеси планування та реалізації, орієнтовані на конкретні кінцеві результати	Як частина звичайного фінансування процесу управління федеральним урядом або громадою	Покращення співпраці та процесів навчання між учасниками процесу; підвищення рівня адаптивності

Примітки: GAK* – Федеральна програма “Gemeinschaftsaufgabe “Verbesserung der Agrarstruktur und des Küstenschutzes”” (“Покращення структури сільського господарства та захисту природи”)

Джерело: узагальнено авторами на основі [13]

Для сімейної ферми з органічним виробництвом Німеччини типовою є наступна структура: 50-60% – дохід від продажу біо-продукції, 30-40% – субсидії та екологічні доплати, 5-10% – додаткові доходи [7; 8; 11; 15; 17]. Німецькі фермери, які займаються випуском продукції тваринництва, отримують частину своїх доходів у вигляді спеціальних екологічних виплат за підтримку сталого виробництва та дотримання вимог стратегій на кшталт Green Deal, включаючи зниження впливу на довкілля. Окремі фермери залучається до переробки продукції – сир, ковбаси, йогурти тощо, що

дозволяє їм отримувати додатковий дохід за рахунок збільшення доданої вартості продукції. Дотриманні європейських стандартів з охорони здоров'я та захисту тварин, які є доволі суворими, також гарантує отримання фермерами дотацій або компенсацій. Окремі фермери інвестують кошти у відновлювані джерела енергії (біогазові установки, сонячні панелі), що дозволяє отримувати додатковий дохід від продажу електроенергії. Для модернізації свого виробництва вони можуть отримувати гранти та пільгові кредити від держави та ЄС, які спрямовуються на розвиток інновацій у сфері тваринництва та покращення екологічних стандартів.

Спостерігаючи таку картину формування системи доходів, ми можемо сформулювати основні вимоги до вітчизняних виробників-аграріїв, що мають за мету інтегруватись до ринку ЄС. У стратегічній перспективі, перехід на вимоги до виробництва продукції за стандартами ЄС, передбачає необхідність адаптування у практику діяльності цілого ряду специфічних особливостей європейської аграрної політики на середньострокову перспективу (табл. 3).

Таблиця 3 – Пов'язані з реформування системи доходів аспекти основних стратегій інтегрування сільськогосподарського виробництва України до аграрного ринку ЄС

Напрямок інтегрування	Зміст інтеграційних заходів
1	2
Економічне забезпечення	
Підвищення якості продукції та відповідність європейським стандартам	Гармонізація стандартів Сертифікація продукції Підвищення екологічних стандартів
Розвиток інфраструктури та логістики	Розвиток логістичних ланцюгів і транспортної інфраструктури Покращення системи використання логістичних комплексів для зберігання зерна, охолодженої продукції та продукції тривалого терміну зберігання Зниження логістичних витрат, зменшення вартості транспортування продукції, підвищення прибутковості господарювання для агровиробників
Диверсифікація аграрної продукції	Урізноманітнення продукції за рахунок диверсифікування товарів, вирощування нових культур (ягоди, нішеві продукти), продуктів з високою доданою вартістю Підтримка органічного виробництва
Поглиблення торговельних відносин та підтримка експорту	Поглиблення Зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС з метою подолання торговельних бар'єрів Маркетингові кампанії в ЄС, промоція української продукції на міжнародних виставках, форумах та інших заходах як якісної та конкурентоспроможної з метою пошуку нових партнерів Підтримка малого та середнього бізнесу, усунення обмежень для самостійного виходу на європейський ринок, надання фінансової, консультаційної, навчальної підтримки для інтеграції до міжнародної торгівлі
Фінансування та інвестиції в аграрний сектор	Забезпечення доступу до дешевих та довгострокових фінансових ресурсів, кредитів та інвестицій від міжнародних фінансових організацій (EBRD, Європейський інвестиційний банк) Інвестування в технології та інновації в аграрному секторі (AgriTech), цифровізація виробничих процесів та використання сучасного обладнання з метою підвищення рівня конкурентоспроможності
Організаційне забезпечення	
Стратегічне партнерство та дипломатичне лобювання	Поглиблення співпраці з ЄС, участь у спільних проектах з ЄС у сфері аграрного розвитку та безпеки харчових продуктів Лобювання інтересів українських виробників з метою нарощування обсягів експорту, активна дипломатія та комунікацію з країнами ЄС для зменшення квот і тарифних бар'єрів

1	2
Реформування та підтримка політики сільського господарства	Реформа земельної політики, запуск ринку землі, що дозволяє здійснювати купівлю-продаж сільськогосподарських угідь, сприяє залученню іноземних інвестицій, ефективному використанню земельних ресурсів Стимулювання розвитку малого та середнього фермерства, реалізація програм підтримки виробників через надання субсидій та здійснення інвестицій в інфраструктуру Розвиток кооперації між малими і середніми виробникам з метою зниження витрат, покращення якості продукції, що постачається до аграрного ринку ЄС
Психологічне забезпечення	
Розвиток людського капіталу	Навчання та підвищення кваліфікації фермерів у царині управління підприємствами, впровадження нових технологій та підвищення рівня знань у сфері стандартів ЄС Партнерства з європейськими аграрними університетами та науковими центрами у питаннях впровадження інноваційних рішень

Джерело: складено авторами на основі узагальнення [1; 2; 3; 4; 5; 18]

Вітчизняними дослідниками до них віднесено: розроблення регулятивними органами з огляду на довгострокову перспективу приєднання до європейського аграрного ринку критеріїв та стандартів перерозподілу очікуваних компенсацій, що враховують ступень залучення фермерських господарств до природоохоронних заходів та локальні умови господарювання; розроблення та впровадження компромісних практик поєднаного одночасного застосування раціональних галузевих політик доходів з логікою перерозподілу та здійснення винагороди за суспільні блага; розроблення на державному рівні екологічно, економічно та соціально стійкої стратегії розвитку сільськогосподарського виробництва; врахування новітніх підходів до запровадження засад поведінкової економіки Р. Талера [16]; вирішення нагальних проблем галузевого трансакційного ціноутворення.

З точки зору необхідності вирішення наявних розбіжностей між сільським господарством і охороною природи оновлення стосуються усунення проблем, які фіксують факт, що аграрні підприємства часто зіштовхуються з конфліктами щодо балансу між виробничими цілями та вимогами природоохоронних стратегій. Зокрема, збереження біорізноманіття, зменшення використання пестицидів, добрив та інших хімічних засобів суперечать вимогам щодо підвищення ефективності виробництва та економічної вигоди аграріїв. Крім того, Німеччина вже має труднощі з дотриманням європейських вимог щодо захисту природи та навколишнього середовища в сільськогосподарському секторі.

Одним із перспективних підходів до оновлення концепції природоохоронної діяльності в аграрному секторі є впровадження стратегії, спрямованої на максимізацію суспільної користі від сільськогосподарської діяльності. Це особливо актуально в умовах відкритої ринкової економіки, стрімкого розвитку технологій та динамічних змін у соціальній сфері. Німеччина наполегливо формулює перспективу діяльності аграрного сектору економіки, що базується на розумінні того, чого саме, окрім виробництва сировинної продукції, суспільство очікує від сільського господарства та якої підтримки можуть очікувати взамін фермери. Управління в рамках складної аграрної політики має дозволити їм виробляти екологічно чисту продукцію та отримувати належний дохід від своїх послуг для загального блага, незважаючи на сталу та раціональну конкуренцію.

З метою вирішення проблем ерозії ґрунтів, забруднення води та забруднення водосховищ пестицидами і нітратами, які понині залишаються актуальними, в Німеччині застосовуються різні політики для зменшення цих негативних впливів. Однак проблема контролю за використанням водних ресурсів і підтримки здоров'я ґрунтів все ще залишається невирішеною, адже аграрії часто стикаються з фінансовими

труднощами при впровадженні нових екологічних технологій. Забруднення ґрунтових вод нітратами є занадто високим у багатьох сільськогосподарських регіонах. У той же час соціальні вимоги до прозорості, добробуту тварин, захисту навколишнього середовища та збереження біологічного різноманіття постійно підвищуються. До цього додається тиск міжнародної торгівлі за участі сільськогосподарською країни, що розвиваються, що часто має проблемні наслідки для зваженого землекористування, захисту навколишнього середовища, продовольчої безпеки та розвитку малих фермерських господарств.

Високі витрати на впровадження новітніх екологічних технологій та стійких методів ведення сільського господарства, таких як точне землеробство, часто вимагає великих капіталовкладень. Багато малих та середніх аграрних підприємств не мають достатніх ресурсів для реалізації цих інвестицій. Зважаючи на зростання конкуренції, оновлення концепції природокористування в аграрному секторі враховує, що фермери змушені постійно розвивати свій бізнес із високими інвестиційними ризиками.

Важливим аспектом є оновлення концепції забезпечення рівномірного доступу до екологічних субсидій. Хоча Німеччина має розвинену систему субсидій для підтримки природоохоронних практик у сільському господарстві (зокрема через спільну сільськогосподарську політику ЄС), доступ до цих субсидій не завжди є рівним для всіх фермерів. Окремі аграрії просто не мають достатнього досвіду чи можливостей для подачі заявок на отримання субсидій, що призводить до нерівномірного розподілу фінансових ресурсів. При цьому недостатня увага акцентується на тій обставині, що відбувається суттєва зміна ролі фермерських господарств у розвитку села – як джерела доходів, соціальної опори і ландшафтного дизайнера. Невирішені проблеми генерування нового класу “фермерів як кіберселян”, в цілому потребують оновлення підходів, що в кінцевому результаті має одночасно забезпечити появу значної кількості постійних високотехнологічних робочих місць в галузі із максимально широким залученням штучного інтелекту та зберегти екологічну основу аграрного виробництва. Це найкращим чином відповідає очікуванням споживачів щодо сталого та здорового ведення аграрного господарства. Однак на заваді цьому постає поточна практика фінансування аграрного виробництва, що реалізується, першочергово, як галузева політика доходів. Негативні наслідки для довкілля та природи пов’язуються з тим, що значна частина коштів компенсації природоохоронних заходів дістається не фермерам, а надходить до крупних землевласників внаслідок підвищення ними цін на землю та оренду. Лише невелика частина державних сільськогосподарських виплат слугує для компенсації соціально значимих природоохоронних послуг. Це недостатньо протидіє негативному впливу звичайних виробничих процесів на ґрунт, воду, клімат, ландшафт, повітря та біологічне різноманіття.

Проблеми зі збереженням біорізноманіття. Незважаючи на прогрес, пов’язаний із збереженням природних екосистем, існує постійна загроза знищення природних середовищ через інтенсифікацію сільського господарства та урбанізацію. Питання збереження біорізноманіття, зокрема через нестійке використання землі та недостатню інфраструктуру для збереження диких видів, залишається на порядку денному. Оновлення концепції господарювання відбувається у напрямі запровадження ефективних та гнучких інструментів. До них відносяться бонуси за ландшафтне різноманіття та базові заходи в агроекології та захисту клімату, що забезпечують зменшення обсягів бюрократичних зусиль для ведення сільського господарства та аграрного адміністрування. Регіональні сільськогосподарські програми, програми захисту навколишнього середовища та клімату, що засновані на цих вимогах, а також нова програма співробітництва в галузі охорони природи та оточуючого середовища ще не в повній мірі забезпечують якісне надання важливих екосистемних послуг та не

завжди сприяють налагодженню контактів за участі зацікавлених сторін. Крім того, регуляторне законодавство слід більш цілеспрямовано орієнтувати на всебічне забезпечення практик дотримання мінімальних природоохоронних стандартів та їхнє постійне розширення. Це означає, що програма інновацій, активний діалог зі споживачами, практичні дослідження мають допомагати розвивати ринки з доданою вартістю для екологічно чистих продуктів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, комплексне дослідження пропозицій щодо оновлення механізмів розвитку аграрних підприємств в умовах екологічної трансформації аграрного сектора Німеччини, як впливового гравця аграрного ринку ЄС, засвідчує, що сьогодні сільське господарство Німеччини перебуває в стані екологічного потрясіння. Лібералізація та відкриття європейського ринку для нових асоційованих членів, нові технології та зростання попиту з боку зростаючого населення світу відкривають величезні можливості для розвитку. Перспективним напрямом оновлення концепції природоохоронної діяльності у сфері аграрного виробництва є запровадження стратегії максимізації суспільної користі від сільськогосподарської діяльності в умовах відкритих ринків, швидких технологічних і соціальних змін.

Водночас зростають численні виклики. Поряд з зазначеними глобалізаційними, залишаються частково не вирішеними важливі проблеми, які перешкоджають сталому розвитку аграрних підприємств в рамках підвищення попиту на розроблення та використання конкурентних природоохоронних стратегій. Невизначеність у політичних рішеннях щодо аграрних субсидій, вимог до екологічних стандартів і стратегії сталого розвитку продовжують створювати атмосферу невизначеності для аграрних підприємств. Це сповільняє адаптацію до нових природоохоронних вимог, оскільки аграріям важко передбачити, які конкретні зміни впливатимуть на їх діяльність у віддаленій перспективі.

Невирішені проблеми оновлення концепції розвитку аграрних підприємств нинішніх (Німеччина) та перспективних (Україна) членів аграрного ринку ЄС за природоохоронними стратегіями визначаються нами у якості перспективних для проведення наступних наукових пошуків. Одночасно, виявлені проблеми та шляхи перспективної діяльності мають стати дороговказом не лише для державного аграрного менеджменту української держави, але і орієнтиром для вітчизняних виробників агропромислової продукції за суворими, але належно фінансованими у випадку належного дотримання європейськими стандартами.

Список літератури

1. Андрієнко М., Шако В. Аналіз і адаптація кращих європейських практик щодо реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 19. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2017/12.pdf (дата звернення 30.09.2024).
2. Жовновач Р., Шаталов О., Богутенко Ю., Соколенко А. Особливості стратегування розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств. *Управління економікою: теорія та практика. Чумаченківські читання: зб. наук. праць*. 2022. С. 109-119. URI: <https://www.chumachenko-readings.org> (дата звернення 29.09.2024).
3. Лупенко Ю. Сучасний стан та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору України: завдання агроекономічної науки. *Економіка АПК*. 2015. № 6. С. 6-10.
4. Настанови з сертифікації сільгоспвиробників відповідно до добровільного стандарту GlobalG.A.P. Київ. 2015. 43 с. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00KT4T.pdf (дата звернення 30.09.2024).
5. Шпикуляк О., Пугачов М., Ксенофонтова К. Розвиток підприємницької діяльності фермерських господарств на Засадах Європейського зеленого курсу за інституційного впливу умов воєнного стану. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 2 (11). С. 275-282. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.11-45> (дата звернення 4.10.2024).
6. agriculture.ec.europa.eu URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27_en (дата звернення 30.09.2024).

7. bauernverband.de URL: <https://www.bauernverband.de> (дата звернення 30.09.2024).
8. bmel.de URL: <https://www.bmel.de> (дата звернення 30.09.2024).
9. climate.ec.europa.eu URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-competences-field-climate-action_en (дата звернення 30.09.2024).
10. commission.europa.eu URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення 30.09.2024).
11. ec.europa.eu URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення 30.09.2024).
12. environment.ec.europa.eu URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en (дата звернення 30.09.2024).
13. Feindt P.H., Krämer Ch., Früh-Müller A., Heißenhuber A., Pahl-Wostl C., Purnhagen K.P., & Thomas F. et. al. Ein neuer Gesellschaftsvertrag für eine nachhaltige Landwirtschaft. Wege zu einer integrativen Politik für den Agrarsektor. Springer Berlin, Heidelberg. 2019. 323 s.
14. food.ec.europa.eu URL: https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en (дата звернення 30.09.2024).
15. mi-informiert.de URL: <https://www.ami-informiert.de> (дата звернення 30.09.2024).
16. Thaler R.H., Sunstein C.R. Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness. Yale University Press, 2008. 293 p.
17. thuenen.de URL: <https://www.thuenen.de> (дата звернення 30.09.2024).
18. Vovchak O., Dziurakh Yu., Kulyniak I., Halkiv L., Rachynska H. Economic mechanism of state regulation of the investment activity in agriculture financial and credit activity: problems of theory and practice. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. Том 3(44). URL: https://www.researchgate.net/publication/361893766_economic_mechanism_of_state_regulation_of_the_investment_activity_in_agriculture (дата звернення 27.09.2024).

References

1. Andrienko, M., & Shako, V. (2017). Analysis and adaptation of the best European practices regarding the implementation of state environmental policy at the regional level. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 19 http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2017/12.pdf [in Ukrainian].
2. Zhovnovach, R., Shatalov, O., Bohutenko, Yu., & Sokolenko A. (2022). Peculiarities of strategizing the development of domestic agricultural enterprises. *Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia i praktyka. Chumachenkivski chytannia: zbirnyk naukovykh prats*, 109-119 <https://www.chumachenko-readings.org> [in Ukrainian].
3. Lupenko, Yu. (2015). Current state and prospects of international integration of the agricultural sector of Ukraine: tasks of agro-economic science. *Ekonomika APK*, 6, 6-10 [in Ukrainian].
4. *Guidelines for certification of agricultural producers in accordance with the voluntary standard GlobalG.A.P.* (2015). 43 p. https://pdf_docs/PA00KT4T.pdf [in Ukrainian].
5. Shpykulyak, O., Pugachev, M., & Ksenofontova K. (2024). Development of entrepreneurial activity of farms on the basis of the European Green Course under the institutional influence of martial law conditions. *Digital economy and economic security*, 2 (11), 275-282 <https://doi.org/10.32782/dees.11-45> [in Ukrainian].
6. agriculture.ec.europa.eu (2024). https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27_en [in English].
7. ami-informiert.de (2024). <https://www.ami-informiert.de> [in German].
8. bauernverband.de (2024). <https://www.bauernverband.de> [in German].
9. bmel.de (2024). <https://www.bmel.de> [In In German].
10. climate.ec.europa.eu (2024). https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-competences-field-climate-action_en [in English].
11. commission.europa.eu (2024). https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en [in English].
12. ec.europa.eu (2024). <https://ec.europa.eu/eurostat> [in English].
13. environment.ec.europa.eu (2024). https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en [in English].
14. Feindt, P.H., Krämer, Ch., Früh-Müller, A., Heißenhuber, A., Pahl-Wostl, C., Purnhagen K.P., & Thomas F. et. al. (2019). *Ein neuer Gesellschaftsvertrag für eine nachhaltige Landwirtschaft. Wege zu einer integrativen Politik für den Agrarsektor*. Springer Berlin, Heidelberg. 323 s. [in German].
15. food.ec.europa.eu (2024). https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en [in English].
16. Thaler, R.H., & Sunstein C.R. (2008). *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness*. Yale University Press. 293 p. [in English].
17. thuenen.de (2024). <https://www.thuenen.de> [in German].

18. Vovchak, O., Dziurakh, Yu., Kulyniak, I., Halkiv, L., & Rachynska, H. (2022). Economic mechanism of state regulation of the investment activity in agriculture. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 3 (44). https://www.researchgate.net/publication/361893766_economic_mechanism_of_state_regulation_of_the_investment_activity_in_agriculture [in English].

Ruslana Zhovnovach, Professor, Doctor of Economic Sciences,
Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Oleksandr Shatalov, Postgraduate (student of the third (educational and scientific) level of higher education)

Viacheslav Riabka, Postgraduate (student of the third (educational and scientific) level of higher education)
State Higher Educational Institution "Pryazov National Technical University", Dnipro, Ukraine

Updating the Concept of Development of EU Agricultural Enterprises by Environmental Strategies (German Experience)

The article examines the experience of Germany in the direction of updating the concept of income formation of agricultural producers as a practice of combining modern environmental requirements with traditional economic incentives. The gradual transition from intensive production to sustainable agriculture in this case is marked by the integration of environmental principles into production processes and the development of mechanisms for compensating agricultural producers for environmentally friendly practices. The purpose of the publication is a comprehensive study of proposals for updating the mechanisms and tools for generating farmers' incomes in the context of ecological transformation of the country's agricultural sector.

The current schemes of support for farmers in the process of implementing practices that minimize the negative impact of agriculture on the environment and contribute to the transition to more sustainable production models are analyzed. A research project is being implemented to assess the impact of the Green Deal strategy on the financial stability of German agricultural producers, a comprehensive analysis of the policy of national, land and public support, available types of subsidies, and environmental incentives. It is argued that aimed at providing sustainable sources of income for real farmers, at the same time containing answers to the challenges and potential opportunities for adaptation of primary care farms to new environmental standards, the introduced environmental strategies serve as the basis for the formation of recommendations on ways to integrate effective elements of the European initiative into the income regulation system in order to increase the competitiveness of Ukrainian farmers. Taking into account the fact that the use of effective pilot practices in Germany has prospects for a significant increase in the level of resilience of domestic farming to climate change, framework restrictions on the use of the environmental approach are defined, which ideally should simultaneously provide permanent jobs in the industry and preserve the ecological basis of agricultural production, meet consumer expectations for sustainable and healthy farming. Requirements for a new paradigm of management of the processes of formation of public goods within the framework of a combined environmental agrarian policy, aimed at the production of environmentally friendly products and obtaining a proper income, despite stable and tough rational competition, are being formed

revenues from agricultural production, environmental strategies, the Green Deal, the European Union's common agricultural policy

Одержано (Received) 05.10.2024

Прорецензовано (Reviewed) 23.11.2024
Прийнято до друку (Approved) 23.12.2024